

Mariëndal

In 2005 is in de duinzoom bij Den Helder, in de hoek tussen de Donkere Duinen en de Zanddijk, van 53 hectare bollenland een natuur- en recreatiegebied gemaakt: (Nieuw) Mariëndal. Door het verwijderen van een halve meter voedselrijke bovenlaag werden twee doelen bereikt: de bodem werd voedselrijker waardoor meer planten een kans kregen en er ontstond 'plasdras' waar veel vogels op af komen. De 200.000 kubieke meter grond die hier werd afgegraven werd gebruikt voor ophoging van een nabijgelegen nieuwbouwwijk. De gemeente Den Helder nam het initiatief. Het zo ontstane, natte gebied met lage nollen, wat hogere ruggen en dijkes is inmiddels gekoloniseerd door planten en dieren en ontwikkelt zich van jaar tot jaar. Het 'nieuwe' Mariëndal, genoemd naar een gelijknamige boerderij, siert nu de zuidwestelijke entree van Den Helder. Het grootste deel van Mariëndal is vrij toegankelijk, vooral voor de avontuurlijk ingestelde mens, die zich niet laat afschrikken door een enkele horzel. Wie van droge voeten houdt: vanaf de uitkijktoren bij bezoekerscentrum De Helderse Vallei is het gebied ook te overzien. Honden zijn vanwege de vogels niet welkom.

Bij de herinrichting is ingezet op natte en bloemrijke schraallanden die bij kwelwater, dat uit de duinen komt, gedijen. Kreken en een duinbeek werden gegraven en er is een afwisseling met duinkoppen en een ruim bemeten plas. Door delen van het gebied te hooien en andere te begrazen is een gevarieerd landschap ontstaan. Er is een aantal zones die geleidelijk in elkaar overgaan: westelijk de hooilanden

Natuurgebieden aan zuid- en westzijde van Den Helder. Het pijltje wijst naar de in de tekst besproken 'haye'.

ZEER BIJZONDER	BIJZONDER
**	*
<ul style="list-style-type: none"> in een kale polder ontstond binnen 5 jaar een rijk natuurgebied met veel voedselzoekende vogels 	<ul style="list-style-type: none"> planten van hooilanden maar ook van zilte gronden en meer kalkrijke duinvalleien het geluid van weidevogels keerde terug

Om 'kale grondbroeders' als kluut en visdief een plek te geven, werden in 2006, door vrijwilligers, schelpeneilandjes aangelegd.

den en schone sloten met zoet kwelwater uit het duin, oostelijk hogere en lagere delen met veel korte vegetaties: een mengeling van grasland- en zoutverdragende kwelderplanten en, heel verrassend, ook soorten uit kalkrijke duinvalleien. Waar komt deze keuze voor inrichting van vandaan?

Pas in de 19e eeuw werd polder het Koegras drooggelegd en voor de ontwatering met sloten verkaveld. Historisch gezien is het een voormalige wadvlakte die zuidelijk van het eiland Huisduinen lag. Op oude luchtfoto's zijn wadkreeken en lage duintjes of nollen te zien. Verder op de wadvlakte lagen grotere nollengebiedjes met namen als Quelderduin, Garst, Torp en de Schooten, waarvan sommige bewoond waren. De meeste nollen werden afgegraven, op een deel van de Schooten liggen de hierna beschreven Nollen ingericht door Rudi van de Wint. Tot in de jaren 70 lag hier een polderlandschap met weilanden en slootjes, waar reigers uit de kolonie van de Donkere Duinen foerageerden en lepelaars uit het Zwane water langskwamen voor de stekelbaarsjes. Met de introductie van de lucratieve bollenteelt in de jaren 80, ontstonden vaak biologisch gezien 'dode' sloten. In het agrarisch gebied werden bovendien meestal aan de natuur tegengestelde peilen gehanteerd: hoog in de zomer en laag in de winter.

Herstel waterstanden

In 2005 is het natuurlijke watersysteem in Mariëndal hersteld, waarbij de beheerder streeft naar droogvallen van delen van het terrein door natuurlijke verdamping in de loop van het seizoen. Na de winter is het gebied zeer nat door regen en kwelwater uit de naastgelegen duinen. Voor de natuur is het van belang dat dit schone water

In het begraaide gedeelte van Mariëndal vallen kreken in de zomer van nature droog.

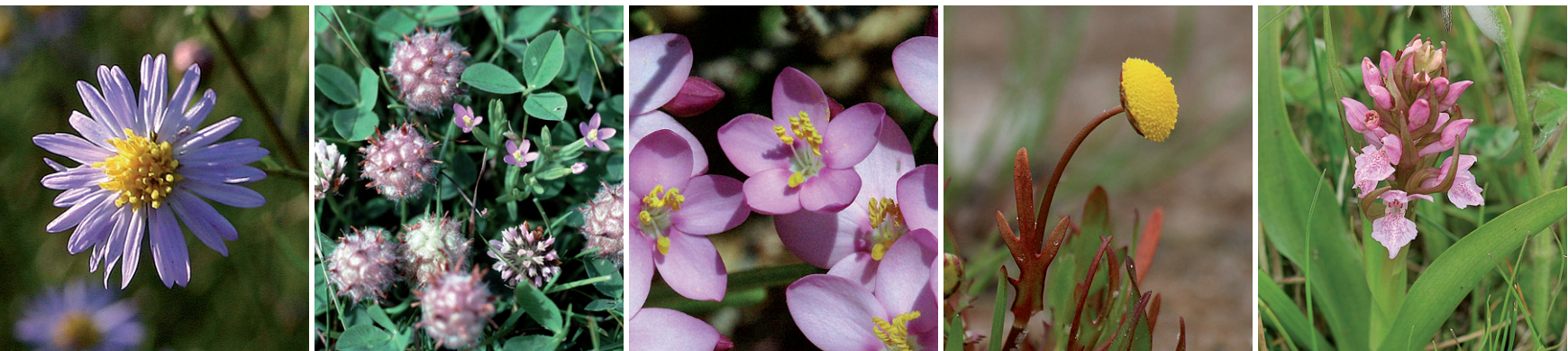
zoveel mogelijk in het gebied blijft. In de winter stijgt de waterstand tot ca 30cm onder NAP en staan grote delen van het gebied blank. In de zomer zakt het peil door verdamping tot ca 70cm onder NAP. Brede oeverzones vallen dan droog en het open water is beperkt tot de plas en enkele andere, kleine waterpartijen. Door deze peilver schillen, de kleine hoogteverschillen en enig zout uit de ondergrond in de laagste delen, ontstaat een gevarieerde flora.

De wateren van Mariëndal staan in verbinding met het polderwater via de Doggersvaart. Als bij ernstige droogte water moet worden ingelaten, leidt dit tot algenbloei en vervuiling, wat om die reden zo veel mogelijk wordt vermeden.

In het hooiland met ratelaars en rietorchis is permanent veel kwelwater.

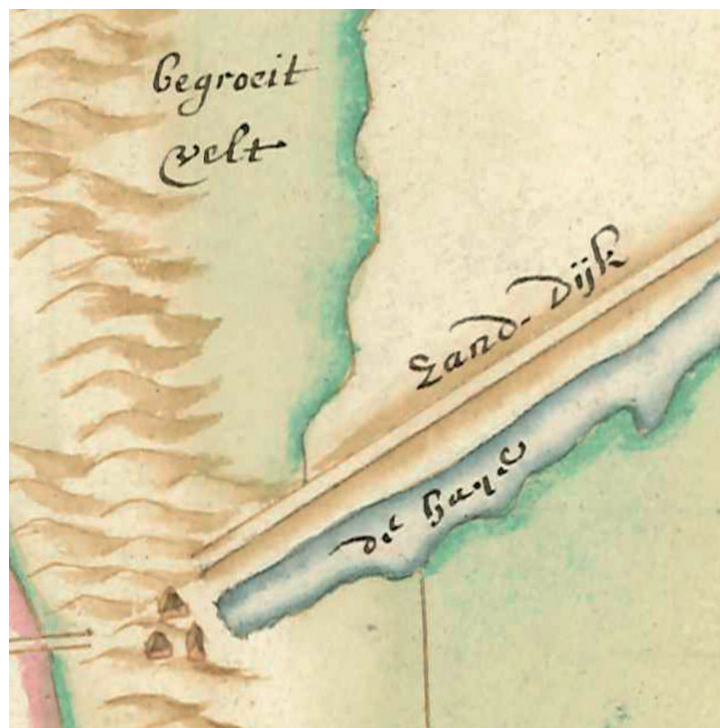

V.l.n.r.: zeeaster (zulte), aardbeiklaver, echt duizendguldenkruid, goudknopje en vleeskleurige orchis

Drie accenten in de plantenwereld

Direct langs de weg ligt een sloot met kraakhelder water met bijzonder kranswier en een brede strook bloemrijk hooiland waarin veel ratelaars, rietorchis en echte koekoeksbloemen het landschap geel en roze kleuren. Zoet duinwater komt hier spontaan uit de grond omhoog, wat planten als holpijp en moeraskartelblad aantrekt. Het kale zand van het huidige hooiland is na de aanleg deels afgedekt met hooi uit de bloemrijke duinvalleien van het Zwanenwater. Mede hierdoor was er een vliegende start voor de vegetatie: een elders bedreigde soort als moeraskartelblad kon zich op die manier snel vestigen. Nu ligt er een kwelgrasland vol orchideeën met diverse soorten planten van de Rode Lijst als kamgras, rietorchis (zeer veel), vleeskleurige orchis en brede orchis (beide sporadisch). Ook moerasplanten als dotterbloem, gele lis en moerasrolklaver zijn er naast rode klaver, ruwe bies en reukgras veel te vinden. Het hooiland, dat slechts een maal, na de bloei, wordt gemaaid, gaat over in een brede vaart, een zgn. haye. In de 17e eeuw liep er een

Fragment van kaart van Dirck van Abbestee uit 1641. Zichtbaar is het aanhechtspunt van de Zanddijk uit 1610 bij Groote Keeten en de langgerekte strook (haye) met waterpartij die door het graafwerk voor de dijk ontstond. Het water liep oorspronkelijk tot aan de Ogherduinen bij Den Helder. Zie ook de kaart op pag. 103.

haye, parallel aan de duinen tussen Den Helder en Groote Keeten. Deze sloot dankt haar ontstaan aan zandwinning ten behoeve van de aanleg van de Zanddijk in 1610. In de loop der eeuwen zijn deze hayes overal dichtgestoven of gedempt, maar hier is een deel in ere hersteld. In de duinzoom wordt schoon water zo vastgehouden. Noordoostelijk van de haye stroomt water via een duinrel door het gebied met vee naar de grote waterplas aan de oostzijde.

In het ruim bemeten begrazingsgebied oostelijk van de haye staan het hele jaar ca 20 Schotse Hooglanders. In dit begraasde deel groeien net als in het hooiland op de wat hogere en zoetere ruggen veel ratelaars, maar in de laagtes heeft het landschap ook kenmerken van vroegere wadplaten. Hier bloeien naar zee en zout verwijzende planten als zulte (zeeaster), zilte schijnspurrie, zilte greppelrus, zilte watteranonkel (een Rode Lijstsoort) en de delicaat bloeiende zilte rus. Het goudknopje, een knalgeel plantje uit Zuid-Afrika, heeft zich hier in rap tempo gevestigd. Ook deze soort verdraagt licht brakke omstandigheden.

Een derde en laatste accent, met name in het begraasde deel, zijn planten en dieren van jonge duinvalleien. De kleine, witbloemige pionier, waterpunge staat er, het fraai en echt duizendguldenkruid, beide van de gentianenfamilie, voor de liefhebbers ook dwergzegge, zeegroene zegge en sinds 2010 een beetje en in 2011 talrijk: het geelhartje. Een enkele vleeskleurige orchis en een polletje parnassia herinneren eveneens aan wat kalkrijke duinvalleien. Deze accenten zijn mede een gevolg van het blootleggen van kalkhoudende wadbodem. Waar dit op den duur toe kan leiden is te zien op Texel, o.a. in Drijvers' Vogelweid de Bol: de zeldzame harlekijn staat er massaal. Alle genoemde soorten werden rond 1900 door het echtpaar Hoek en Redeke bij Den Helder gevonden.

De echte pioniers zijn grotendeels weer verdwenen, zoals de rijkelijk bloeiende moerasandijvie (tot 2007), de welriekende ganzevoet en de borstelbies. Strandduizendguldenkruid en fraai duizendguldenkruid zijn nog wel te vinden en dat zal, gezien de waterstandswisselingen, met jaarlijks terugkerende droogvallende grond, nog wel even zo blijven.

FLORA VAN HELDER

HANDLEIDING TOT HET BESTEMMEN DER IN EN OM HELDER, HUISDUINEN EN HET KOEGRAS WILDGROEIENDE EN OP OPENBARE PLAATSEN ALGEMEEN AANGEPLANTE KRUIDEN, HEESTERS EN BOOMEN BEWERKT DOOR JULIE HOEK EN DR. H. C. REDEKE

Titelblad van de Flora van Den Helder uit 1901

Veel dieren

Veel bloemen lokken veel insecten. Opvallend zijn de 'pendelaars' uit het duin. Duinparelmoer- en kleine parelmoervlinder, beide bedreigd in ons land, leggen eitjes op viooltjes in het droge duin maar zijn vooral in tijden van droogte, wanneer de nectarplanten in het duin schaars zijn, veel in de polder te vinden.

De poelen en sloten zijn van belang als voortplantingsplaats voor kikkers en padden als de rugstreeppad. In het schone water zit als bijzondere vissoort de kleine modderkruiper (zie foto).

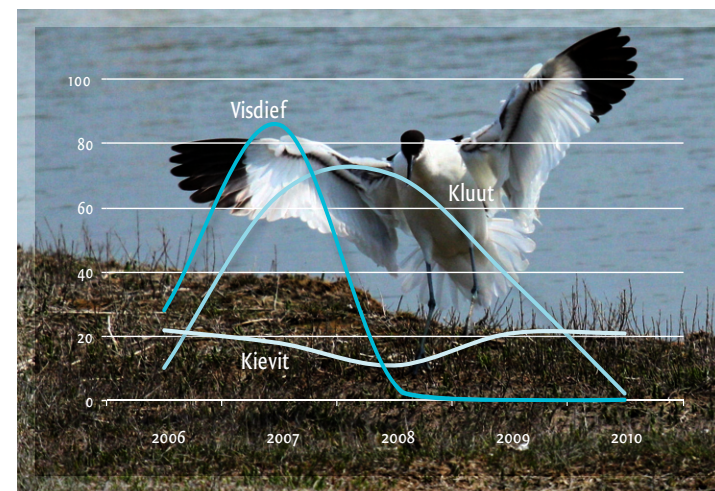
Het trekt ook bijzondere libellen aan zoals de vroege glazenmaker en de glassnijder. In 2009 was hier de eerste melding van de zuidelijke glazenmaker, die door het warmere klimaat steeds noordelijker te vinden is.

Wie in de herfst door het gebied dwaalt, kan regelmatig een bokje zien, een kleine snippensoort. Ze blijven tot op een meter afstand zitten en schieten dan in een flits de lucht in.

Vogels

In 2005 werden meteen wadvogels als kanoet en steenloper gezien. Ook buiten het broedseizoen zijn de oevers van de waterpartijen rust- en foerageerplaats voor veel vogelsoorten als kleine zilverreiger, lepelaar, oeverpieper, strandleeuwerik, watersnip en een groot aantal steltlopers waaronder de groenpootruiter. Ook gorzen, onder andere de sneeuwgorz, doen het gebied in de winter regelmatig aan.

Trends bij visdief, kieviet, kluut (foto)

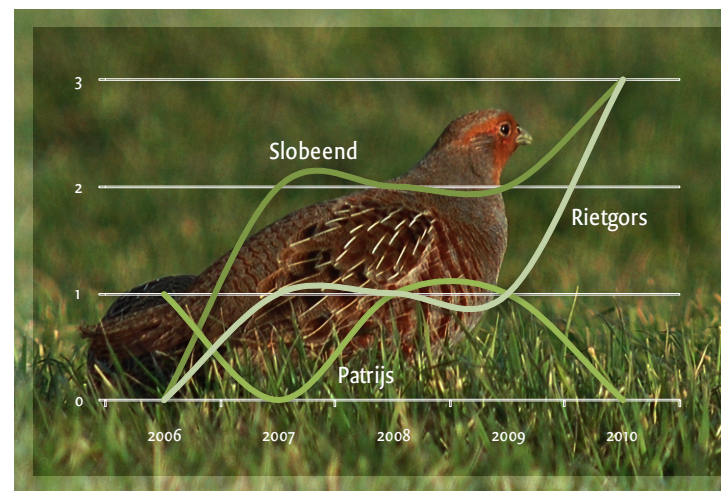

Visdiefjes hadden rond 2007 een kolonie in Mariëndal.

Veel vogels komen op het open landschap af om er te broeden: zowel koloniebroeders als solitair broedende (weide)vogels. Pioniersoorten als bontbekplevier, kleine plevier en kluut, die zo'n nieuw, aanvankelijk kaal gebied koloniseren, kwamen er in de eerste jaren tot broeden. Veldleeuwerik is vanaf februari weer zingend te horen en soms broedt er een patrijs en de kwartel, die ook regelmatig in het omringende bollenland zijn te vinden. Van de Rode Lijstsoorten (9 in totaal) die hier tussen 2006 en 2010 broedden noemen we de kwetsbare soorten: slobbeend, patrijs, bontbekplevier, visdief, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart en de als 'gevoelig' gerubriceerde tureluur en grutto.

De vogelgegevens laten deels de kenmerkende curven voor een jong gebied met een snelle ontwikkeling zien. Na enkele jaren zaten er soms grote aantallen koloniebroeders als visdiefjes en ook veel kluten kwamen op de openheid af. Deze pioniers legden het na enkele jaren weer af, ook vanwege de komst van predatoren als de vos. De in 2006 gemaakte eilandjes in de plas zijn door het ondiepe water makkelijk bereikbaar. De kleine plevier broedt heel opvallend in kale terreindelen die in de loop van het voorjaar droogvallen. De kieviet, liefhebber van de wat opener en begraasde stukken, steeg ten opzichte van 2008 van 11 naar 21 paren. Veel broedvogels zitten in het hoger opgaande, zeer drassige hooiland. De tureluur (ca 6 paar) is constant aanwezig, net als de graspieper (ca 5 paar). Zo is er en passant een rijk weidevogelgebied achter het duin ontstaan.

Film: Van bollen naar nollen met beheerder Do van Dijck uit 2006 op www.duinenenmensen.nl

Trends bij slobbeend, patrijs (foto), rietgors